

A ZENEI IGÉNY ÉRZELMI INDOKAINAK MOTIVUMCSOPORTJAI

az az élet tevékenységeivel (legyen az munka, imádság, otthon vagy nagy fordulók ünnepei) konkrét és közvetlen összefüggésben van. A tudatos műtélvezet feltételei, az értő zenehallgatás lehetőségei, következtetésképpen képességei sem alakultak még ki falun. A szocialista kulturális forradalom az anyagi feltételeket megteremtette ugyan, de a munka technológiai színvonalá még nem elég magas ahhoz, hogy a mindennapi munka mellett elégséges felszabadult energia maradjon a művészet befogadására, megértésére, megítélésére és esetleg későbbi alkotására is. Ehhez még nagy ütemű további gazdasági-technikai fejlődésre van szükség.

A zenei alkalmak jelzik a társadalom életében létrejött változásokat: tükrözik a világnézeti változásokból következő életmódváltást (pl. a templomi zene igénylésében), magukban rejtik a hagyományos és az új funkciók helycseréjét (a munka-serkentő, munka-kisérő zene, a hagyományos közös ritmus kísérő éneklés a tranzisztoros rádiók hallgatásáig jutott el). Megmutatják a kollektívák átalakulását; a falu nyitottabbá válását, a települési és munkaviszonyok változását követő zenei szokások változásait, a kollektív mulatságok helyébe lépő individuálisabb jellegű városi szórakozási formák hódítási területeit.

Világos, hogy a zene megjelenésének módozatai, ezek összefüggései, relatív súlyuk az életmódban: megtestesült szokásoknak, hagyományrendszernek és azok változásának függvényei. Szívósságukra azonban jellemző, hogy gyakran túléljük azt a szükségletet, amely eredetileg létrehozta őket. A falu átalakuló társadalmi talaján elevenen vagy csökevényes formában megtalálhatjuk a zenének a történelem során kialakult szinte valamennyi funkcióját: a mágikus, kulikus-vallásos jelenségeket csak úgy, mint a „legmodernebb” szórakoztató, gépzenehez kapcsolódó funkciókat. Régi és új szokások átmeneti formáit és egymásba fonódását egyaránt megfigyelhetjük. A hagyományos és új jelenségek egymásba kapcsolódnak, s új értelemmel régi funkciókat vagy régi formákat köztölt újat teljesítenek. Ezeknek változó erejű és értékű mozgását, alakulását kell figyelemmel kísérnünk.

A zenei alkalom: keret, amely sokféle igényt elégíthet ki, sokféle megoldási formát ölelhet fel, sokféle konkrét zenei-társadalmi gondolat kifejeződhet benne. Az alkalom vizsgálata csak kiindulás a zene társadalmi életfolyamatának megismeréséhez. A konkrét társadalmi szokásokban jelentkező zene jelenlétét megfigyelhetjük, de még nem tudjuk, hogy ezt a léte milyen emberi szükséglet, szubjektív igény indokolja. A szociológiai felvétel során tehát különös figyelmet fordítottunk arra, hogy megtaláljuk ezeket a személyes motivációkat is.

A sokféle kérdés közül különösen érdekes eredményeket hozott egy eredetileg csupán ellenőrzésre szánt kérdés, amelynek célja a zenei igény intenzitás-skálájának felismerése volt.

A kérdés első részében egy angol népmesét mondtunk el: Egy gonosz varázsló, azért, hogy bosszút álljon egy kis város lakosságán, ellopja tőlük a zenét. A város daltalan lett és csendes. Eddig a mese. A kérdés az, hogy valóban bosszút állt-e a varázsló, vagy pedig ez nem igazán bosszú. Ha igen, miért, ha nem, miért? Indokolják meg válaszukat.

A válaszok nemcsak aszerint oszlottak meg, hogy elírték-e a varázsló tettét vagy pedig nem, hanem aszerint is, hogy egyáltalában „belementek-e a játékba”, tehát átvették-e a népmese valóságos gondolat-tartalmát, vagy visszautasították-e: „ugyan, ez csak mese” szöveggel; illetve, ha átvették, az háborította-e fel őket, hogy a zenét vette el a varázsló, vagy pedig az, hogy egyáltalán valamit elvettek. A zene jogát védjük-e, vagy pedig egyáltalán valamilyen fajta tulajdont, bármiféle kifosztással szemben. Látszólag a kérdés önmaga provokálja a zenét-igénylő válaszokat. De ha összehasonlítjuk a mesétől független mérésekkel, amelyek alapján az erős zenei vonzódástól a teljes negációig vezető skálát felállítottuk, ez megegyezik vagy csak jelentéktelen árnyalati eltérést mutat az egyébként ellenőrzött zenei igények fokozataival.

A szociológiai felvételek technikájának irodalma erősen kritizálja a szabad válaszok módszerét, mivel a beérkezett válaszok sokfélesége lehetővé teszi teljes és rendszerezett feldolgozásukat. Ezért is érdekes, hogy mégis határozottan csoportosítani lehetett az erre a kérdésre kapott válaszokat, és ezek a csoportok jellemzőek a falusi társadalom

különböző rétegeire és a zenei szükséglet, a zenei igény tipikus magatartásmódjait foglalják magukba.

A kérdés maga is költői volt és talán ennek köszönhető, hogy a válaszokat is sokszor népköltészeti ihletettség jellemezte. Módszertanilag ez azért is jelentős, mert nem csupán az értelemre, az emlékezetre, a valóságos tények felderítésére alkalmas, hanem érzelmeket akar felkelteni, éppen az érzelmi viszony erősségének mérése céljából.

Eredménye tülemelte eredeti szándékunkon, minthogy a zene társadalmi szerepének élő s legtipikusabb szükségleteiről olyan plasztikus, érzelmi telítettségű válaszokat produkált, amely önálló elemzését és ismeretét is érdekessé teszi. Olyan irodalmi és költői képek sorával találkozunk a válaszokban, amely a zene jelentőségén túlmenően azt is bizonyítja, hogy milyen mélyen él a paraszti rétegekben a köznapi nyelv költészete.

A zene fontosságának, illetve létének indoklása széles érzelmi skálán mozog egész felvételünk anyagában. A legsúlyosabb emberi kérdésektől, az élet, halál, emberség, embertelenség érzéseitől a bor okozta „morcogásig”, számtalan árnyalat lelhető fel a zene szükségességének magyarázatában. Először nem a motívumok súlya, tehát gyakoriságuk arányai szerint haladunk végig a legfontosabb motívum-csoportokon, hanem a *tartalmi jelentőség*, a mondanivaló súlyossága szerint. Nem állhatunk ellen annak a kísértésnek, hogy az adott motívumcsoportba tartozó legjellemzőbb megfogalmazásokat szó szerint idézzük. Oly gondolatok vagyunk mindabban, amit nagy emberek, jelentős gondolkodók mondottak a zenéről, hogy könyveket lehet összeállítani belőlük; jelentős emberek mondták, jelentős zenéről. Hadd idézzünk most néhány sort „jelentéktelen” emberektől is, jelentéktelen zenéről is. Ezek a jelentéktelen emberek a közgondolkodást képviselik akkor is, ha néhány „objektív meghatározó” társadalmi tényezőnél többet nem is tudunk rólok, és ez a jelentéktelen zene képviseli az általánosan elterjedt mai zenei köznyelvet akkor is, ha azt — néha joggal — pejoratív jelzőkkel illetjük.

Tartalmi fontosság szerint haladva, az első gondolat a zene létével és nemlétével kapcsolatban az *élet-halál* motívuma. Ebben a zene az élet jele, a zene hiánya a halálé. A gondolat kapcsolata nyilvánvalóan a keresztény szokásokból indul ki, amely a gyász napjaiban eltiltja a zenét mint a vigalom és az élet profán jelét, de a válaszok mégis többet jelentenek ennél. Zene nélkül olyan lenne az élet: „mintha szüntelenül gyászolna az ember”, „minden kihalna ezen a világon, minden a halálra emlékeztetne, szüntelen gyász, szüntelen halottkísérés”, — ezek a válaszok még közvetlenül kapcsolódnak a vallási szokáshoz. De, a „mintha elveszteném a legjobbat barátomat”, ez már több a kötelező, szokásos viselkedés, a szertartás hagyományainál, és a veszteség tényét

szubjektíven átélte nagy hiányérzettel indokolja. „Ha már zene nincs, akkor minnek az élet”. „Még ha beteg is vagyok, egy jó kis magyar nótától megvidul a lelkem”. És ugyanz a gondolat, nem a vidámsághoz, hanem az élet tényéhez, sőt értelméhez kapcsolódva: „Miért él az ember, ha már az sincs”. Van, aki megmagyarázza az éléthez hozzátartozó zene jelentőségét: „Zene nélkül nem lehet szépen élni.” „A nóta életből van keltve mind”.

Tehát nemcsak a zenétől él az ember, de az életből, az életből kél maga a nóta. A válaszok még tovább bővílnék: „ha elmegy a nóta, vele megy az élet része is”. Olyan a zene, hogy „attól él” az ember, „azért él” ez adja az élet tudatát, szépségét, mert az életből kel, és az élettel együtt létezik, hiszen ha elvész, maga az élet is halálba fordul.

Fontosságában nem második, hanem ezzel párhuzamosan haladó a következő világsan elhatárolható motívumcsoport, a *zene az emberség jele*: ennek megfogalmazásában — nyilván a népdalok ihletettsége alapján — természeti hasonlatokat keresnek és találnak, hogy a zenében jelenik-e magasabb rendű emberséget ki tudják fejteni. „Anélkül olyan az ember, mint a fa”. De általánosabb az állat és az ember összehasonlítása. A következő idézet talán a legszebb megfogalmazás valamenyi között, mert az ember fölényét, az emberség fölényét éppen a zenei kifejezésben látja: „Zene nélkül rosszabb az ember, mint az állat, mert még az is bóg.”

A zenétlenség mint az állati lét jellemző állapota, talán a legfőbb válasz indítéka: „Ügy éljén az ember, mint az állat?” „Olyan lenne az ember, mint az ökör”. S ismét költőien: „Zene nélkül talán emberek se lennének, meg állat sem lehetne, hiszen a madár is énekel”.

Ez a válassz csoport az emberi lét ismérvének tekintti a zenét, mert nélküle az állati sor alá süllyedne, hisz az állat is ki tudja magát fejezni, ha mással nem, bógessel és dallal. De nemcsak a pusztán emberi létezés bizonyítékaként vagy emberséget formáló erőként fontos a zene, a válaszok szerint. Sokan világsan, egyértelműen megfogalmazták: *miben áll ez az emberség*. „Muzsika nélkül eldurvul a legjobb ember is. Az hozzá tartozik a jóérzéshez”. És itt a „jóérzés” nem vigságot jelent, hanem jobb érzést, — és nem a kellemesség, hanem a szó erkölcsi, nemesítő értelmében. A durvaság ellenében képes a zene „jóérzést” kiváltani az emberből. Többször visszatér ez a megfogalmazás: „zene nélkül az ember eldurvul”. „Az embert jobbá teszi a jó zene”. Világsan az emberi magatartásra utal, aki a zenétlenségben azt látja, hogy „emberi méltóságában csorbitaná meg az embert”. A zene hatása a gondolkodásra is felmerül szórványosan: „Aki zenét hall, annak finomabb a gondolkodása”. És sorolják a zene-emberalakító tulajdonságait, a zene fontosságát az emberi létben, az emberségben, a közösségben: „Megszépiíti az ember életét, békességet jelent, jóságot”. Ez a jóság, a

gyűlölködéssel szemben zenét igénylő motívum még egyszer visszatér, hosszabb meditációban: „Hát igen — nagy szomorúság lenne. Ne vigyék el (a zenét), mert az vidámít, az adja a nevetést, abban van a szeretet, hozzá az egyetértést, nincs veszekedés, nem marják egymást az emberek, nincs gyűlölet.”

Az előbbi gondolatcsoporthoz: a „zene az életből van keltve”, itt: „a zene benne van az emberben” — az ember emberi lényegéhez tartozik és az ember jobbik lényét juttatja érvényre, a szépséget, a gondolkodás finomságát, az egyetértést, a békeséget, a szeretetet, az emberi méltóságot, a „jobb” érzéseket. Nem csupán érvényre juttatja, hanem segíti, fejleszti is. Jobbá tesz és emberséget ad. A zenétlen emberrel szemben még a barom is fölényben van, hiszen még „az is bóg”.

A következő motívumcsoport a zenétlenség gondolati összekapcsolása a *rabsággal*.

Az első válaszok elemzésénél még véletlenül tűnt, aztán egyre hátrázottabban alakult a zene-nélküliség szinonim jelként a „rabság”, sőt „rabszolgaság” képe. „Zene nélkül rabszolgasorban élénk, sötét-ségben”.

Aki nem hallgat zenét, az nem szabad, az „rabszolga”. Hasonló fokozat, mint az ember-állat összevetésnél: aki nem élhet zenével, az az élőlények legalacsonyabb fokán áll. (Az előbbi gondolatcsoporthoz még az állatnál is rosszabb.) Itt a társadalom legalsóbb fokán áll, a legszánalomra méltóbb paria. Tehát ott az élőlények, itt az emberi társadalom számkivetettje. A rabszolga tehetetlensége, kiszolgáltatottsága más gondolatokban közelebb kerül a rabság értelmezéséhez. „Megnémította őket. Olyan, mint a rabság. *Életükben, érzéseikben* váltak rabbá”. Mert rabság az, ha valaki nem élheti saját életét úgy, hogy kifejezze a saját érzéseit. Rabbá teszi az, aki elveszi az érzéseitől a kifejezést, a szabad átélés lehetőségét. Ez az értelme az „érzéseiben rabbá válásnak”. Az ellentét párja jelentkezik ott, ahol a zenét már közvetlenül a szabadsághoz kapcsolják: „Az emberek rabságot érezték. Megyönták tőlük a szabadságot, a zenét. Mintha foglyul estek volna, így érezték”. A némaság: maga a rabság. Az érzések kerülnek rabságba, nem juthatnak a „szabadba”, nem nyilvánulhatnak meg azzal a szabadsággal, amit a zenei kifejezés képessége ad. Van, aki még pontosabban fogalmaz: „Lelkileg ketrecbe zártnak éreznék magát”. „Mint egy megbilincselte, olyan lenne. Nem tudna megszabadulni a nehézségektől”.

A zene nem csupán az érzéseket fejletheti ki, hanem — és ez már újabb gondolatcsoporthoz utal — abban is segít, hogy legyőzzék a gondolatokat, a bajt. A bilincsbetörés éppen azt jelenti, hogy a zenétől megfosztva éppen a gondoktól, nehézségektől való megszabadulás lehetőségét veszíti el az ember.

A zene-nélküliség, „ketrecbe zárttság” motívuma jelentkezik egy má-

sik motívumcsoportban is, de nem a rabság, hanem a *magány* értelmében. A zene elvesztése fontos emberi viszonyok megszűnésével fenyeget. Először, hogy közvetlenül a „ketrecbe zárttság” motívumához kapcsolódjunk: az egyik legjellegzetesebb fenyegető veszedelemnek az elzártságot, a magányt, az egyedüllétet tartják: „Mindentől el lettek zárva”. „Mintha erdőben éltek volna”. A zene léte itt kapcsolódik a közösség létéhez, a zene hiánya magával a magánnyal azonos, s ez nem is akármilyen magányt, hanem az erdőben magára maradt embert jelenti. S valaki, aki már csaknem „erdei magányban” él, így beszél: „Úgy jártak, mint én. Itt élek elzárva, szegényen, amióta beteg vagyok, még egy szép kis dalt se hallok”. „Szomorú, magányos, rideg” lenne az élet zene nélkül. „Mintha ki lenne közösítve az életből”. A kiözösítés, a magány, az egyedüllét képe az, amit a zene hiánya felidéz. A megoldás olykor adódik: „A rádiót is mindig bekapcsolom, egyedül érzem magam, ha nem szól”. Így adja a gép jelenléte az emberi kapcsolatok és a külvilág jelenlétének illúzióját.

A társadalmi, pontosabban társasági magány az emberekkel való kapcsolat elvesztésének másik változata, amikor a zenétlenség a világ érzékelésének elvesztését jelenti. A némaság, a sükettség, a vakság a leggyakrabban visszatérő asszociációk a zene elrablásának fenyegető tényére. „Zene nélkül süketek és némaak lennénk”. „Mintha a szemét vennék el az embernek”. „Mintha megbénuina”. Világosan utalnak a zene érzékelő, közlő, kifejező, kapcsolatot építő és mozgást jelentő lényegére. Arra, hogy éppen ezek miatt mennyire fontos része az emberi világnak. „A zene olyan az életben, mint a só a kenyérben: azt ad neki”. A népmesék tanulságaimak módján fogalmazódik meg, hogy egy jelentéktelennek látszó dolog hiánya mennyire tönkreteszi a megszokott örömlöket. Az emberi értékek közül mindenki ahhoz hasonlítja a zenét, ami számára a legfontosabb: „Mintha a vallást vennék el”. „Majdnem úgy kell, mint a munka”. „Még a munka is jobban esik, ha van zene”. „A paradicsomból egy maradt meg az embernek: a zene. Olyan földöntúli szép”. Vallás, munka, elveszett paradicsom — mind azt érzékelteti, hogy a zene azonos a legfontosabbal: „A zene, ének adja meg mindennek a formáját”. „A széptől zárnak el az embert, ha a zenétől fosztják meg”. Ha a zenét elvennék, mintha a „madártól a repülést vennék el” — ez a zene hiányát érzékelő költői megfogalmazásoknak talán másik legszebbike, mert visszatér a természeti kép az ember zenei kifejezésének érzékelésében: nincs madár repülés nélkül. Az ember zenéje éppen úgy az ember lényegéhez tartozik, mint a repülés a madárhoz. A repülést mindig irigyelte az ember a madártól, de a zene egy kicsit az ember repülése.

Összefoglalva az eddigieket: az ember a zenén keresztül és általa érzékeli a világot. Ha elveszik tőle, mintha érzékszerveit veszítené el

(szüketség, vakság), a világ igazi átélését teszik lehetetlenné (munka, vallás), az emberi közösségtől zárják el (elzárttság, bezártság, magány), a szabadságtól fosztják meg (rabság, rabszolgaság), de megszűnik emberi mivolta (rosszabb lesz, mint a barom, mert még az is bóg), lényegében megszűnik maga az élet is, és a zenétlenség után nem marad más, csak a halál.

A teljes mintának 480/4-a érvelt ilyen erősen a zene léte mellett. A következő nagy csoport; akik számára szintén fontos a zene (a mintának 310/4-a), de annak jelentőségét szűkebb térre korlátozzák. Nem a legnagyobb dolgokhoz kapcsolják, hanem fontosságát az élet nehézségeinek megkönnyítésében látják: ha nem is szünteti meg, de legalább feloldja a gondot, bajt, fáradtságot. A zene feledtető, kikapcsoló szerepét hangsúlyozó csoportnak ez az alap gondolata.

Az *élelművészes eszközét*, a *monotonia ellenszerét látja benne, elsősorban a fáradtság ellen*. „Katonaságnál, ha fáradtak voltunk, a nóta emelt, a fáradtságot elfelejtettük”. „Az emberbe más érzelem jön”. Többször is visszatér a zene jelentősége a katonaságnál: „még a lépés is jobban ment”. „Ha szól a zene, még azt is elfelejtem, hogy a lábam fáj”. „Még a lovak is jobban mennek, ha énekelnek nekik”. A fizikai, sőt lelki fájdalom ellenszere is lehet: „Amióta meghalt a fiam, nincs kedvem semmihez. De elfeledtet velem mindent a zene”. S számtalan változatban ugyanez a gondolat.

Ennek a motívumcsoportnak másik ága szép kifejezést talál a zene fáradtságot, gondot, bajt oldó, feledtető szerepére: „Mikor fiatal voltam, a zenével *újultam*”. A régies kifejezés az „idegesség” korszerű elterjedtségéhez kapcsolódva, többször visszatér: „Megújítja az idegeket”. És mint a nehézségek ellenszere: „Könnyebb vagyok, ha jó muzsikát hallok”. És másképpen: „Tisztítja az ember lelkét”. A tisztítás, mint ahogy a könnyebbítés is abban áll, hogy kifejez valamit, vagy azt, amit érez, vagy annak az *ellenkezőjét*, vagy ahhoz képest valami mást. Mindenképpen a kifejező erő, a kifejezés képessége tér vissza a zenei igényekben: „Annyi a zene, mint az ember beszéde.” De általában a beszéd főlé helyezik a zenét. Több, mint a beszéd, mert „a zene azt is elmondja, amit én nem tudok kifejezni”, vagy másik megfogalmazásban, „amit én nem merek”, vagy „ahogy én nem tudom”. „Dal nélkül nem tudnám kifejezni magam”. Valóják tehát, hogy a zenében való kifejezés tökéletesebb, igazabb és bátrabb lehet, mint amiről az ember beszélni tud, vagy beszélni mer.

Végül a legutolsó motívumcsoport, amely azonos fogalomnak tekinthető a vigasztalás és a zenét. A zene maga a „vigalom”, zene nélkül az élet „unalom”. A vigalom-unalom ellentétpárja felel meg a zene létének és nemlétének. Kétségtelenül ez az elég nagy csoport szűkíti le legjobban a zene társadalmi és emberi életének motívumait, ez az,

amely a zenét még csak nem is általában a szórakozásra, hanem a szórakozásnak csak egy speciális formájára tartja fenn. Ez az, ami a legnagyobb felháborodást váltja ki a társadalom etikai és esztétikai „értékvédői” között, és ugyanakkor ez az az igény, amely a különböző kulturális fokokon más és más megfogalmazásban, de azonos erővel tér vissza. Nevezhetjük „hedonista” zenei szemléletnek. Itt szűkül le annak a lehetősége, hogy nyitottabb érdeklődéssel forduljanak a zene és általában a világ felé. Ugyanakkor mégsem jelentéktelen szolgálata a zenének, hogy képes az embereket felvidítani, s a sokfajta — életben, társadalomban, emberekből — jelenlévő szorongató érzések közé bevinni az örömet, a jókedvet. Nem kétséges, sajnálatosan alacsony igény az, ha valakinek csak erre szolgál a zene, de vajon nem jótélmény-e mégis, hogy legalább ebben segít: „Az étellel vele jár a zene, úgy mint a bánat”. „Az öröm kifejezője. Ha nem lenne, talán öröm sem lenne”. Vagy a másik: „Bánatában nem énekel senki — a szomorút is csak úgy énekelem, ha jó kedvem van”.

Ugyanebbe a csoportba tartoznak azonban azok is, akik a zene elvesztését jogfosztásnak is érzik: „Hát bizony szomorú lenne. Mi maradna a szegénynek, ha azt is elvonnák. A gazdagnak az is megmarad. Kell egy kis vidámság az életbe. Csak a dolog, dolog, mindig a munka meg a bánat volt”. Ezután talán mégsem annyira elítélendő hedonizmus az, ha akadnak, akik a zenét leginkább a vígsága miatt, örömtéremtő hatalma miatt akarják maguknak megtartani.

A zene-ellenesség vagy a zenei igénytelenség rendkívül alacsony százalékban jelentkezik (90/0). Milyen motívumokat, milyen válaszokat találunk a negáció, a zene elutasításának táborában? Általában elesett, bezárkózó, öreg, beteg, vagy nagyon sérült emberek voltak, akik teljesen zene nélkül élnek, vagy zene-ellenesen nyilatkoztak. Ha egyike, másika elismerte is, hogy „másoknak azért kell a zene”, általában így érvelt: „Nekem már csak a csönd kell, az meg nemsokára itt lesz”. Vagy az az asszony, aki azt mondta, hogy „részeseg a férjem, nekem az lenne a muzsika, ha ő nem inna”. Tört lelkű, tört életű emberek, akiknek elemi szépség, érzelmi töredék sem jutott a zene tisztító, vidámító, kifejező erejéből.

Kétkelhetünk-e mindezek után abban, hogy a zene lényegi szerepét ebben a társadalmi környezetben ott gyakorolhatja, ahol nagyon közel — a legközvetlenebb ember- és életközlelben — részt tud venni a mindennapi élet gondjaiban?

Világosan látszik, hogy egy bizonyos életszinten, ahol minden alapvető élettevékenység a lét fenntartását szolgálja, ott a zene vagy bármilyen egyéb művészet csak akkor nyer jelentőséget — akkor viszont komoly jelentőséget —, ha valamilyen nem túl közvetlen áttétellel ezekhez kapcsolódik, ezeket építi.

A TÁRSADALMI KÖRÜLMÉNYEK SZEREPE A ZENE FUNKCIÓINAK MEGVALÓSULÁSÁBAN

Lukács György írja a művészietlen ál-esztétikumról: „Mert nagyon sok minden, ami műalkotásként, művészi teljesítményként stb. fölötté problématicusnak, teljesen negatívnak tűnik, az élet közvetlen összefüggésében gyakran teljesen más hangsúlyt kap: esztétikai szempontból nézve teljesen értéktelen lehet, miközben továbbra is elmozdítja egyes emberek, sőt egész embercsoportok életét”... „Az esztétikum határai »felfelé« éppen olyan kevéssé húzhatók meg, mint »lefelé«. A szépségfogalom megszüntethetetlen elmosódottsága és sokértelműsége, amely a legtöbb történetileg befolyásos esztétika középpontjában áll, az igazhoz és a jóhoz való reális viszonyát sem juttatja kielégítő módon érvényre.”¹⁰

Valóban, nyomom kísérhető-e az, hogy az emberek életében milyen szerepet játszik a zene, pontosabban: milyen funkciót tölthet be? Lehet-e erre vonatkozóan jellegzetes típuscsoportokat kialakítani, s vizsgálható-e egyáltalán olyan módon, hogy konkrét összefüggést bizonyítsunk a zene funkciói és az emberek társadalmi körülményei között. A zene funkcióinak meghatározására már több ún. tipológia született, elsősorban az esztétikai és a zeneszociológiai-pszichológiai irodalomban. Lényegesen kevesebb azonban ennél a tényszerű, valóságot feltáró leti absztrakció szintjén maradtak.

Elhatható és vizsgálható funkció-típusok kialakítása a konkrét kutatás számára minden esetben kockázatos vállalkozás. Az ilyen tipológiai értékét a szociológia elmélete és módszertani gyakorlata is gyakran teszi alapos kritika tárgyává, vitatják érdemét, értékét, jóllehet sok érdemes szociológiai kutatásnak sikerült jól felépített tipológiák segítségével fontos társadalmi összefüggéseket kimutatni. Rendkívül nehéz a sokrétű valóságból kiemelni azt az egy dimenziót, amely valóban alkalmas rendezési elv, amely a valóság jellemző kiragadásával vagy torzít a legfőbb jellemző kiragadásával.

Az elvi kiindulópont és a gyakorlati vizsgálat lehetőségeinek egyidejű figyelme irányította ezt a csoportosítást: elvileg kiemeltük a zene néhány fontosabb funkcióját — legelsősorban elméleti szempontból — s azokat két dimenzióban vizsgáltuk: először az *ember társadalmi tevékenységének alpmagatartásával* vetettük egybe, másodsor az *ember-ember közötti viszony* szubjektív szférájában.

Ehhez elsősorban arra volt szükség, hogy a rendelkezésünkre álló anyagot csoportosítsuk. Ki kellett alakítanunk azokat a jellegzetes kategóriákat, amelyek magukban foglalják a zene legfontosabb funkcióit, olyan módon, hogy szembesíthessük az objektív társadalmi meghatározó tényezőkkel.

A kérdés a mi esetünkben is ez volt: ezeket a típusokat — bár elvi kiindulópont alapján — a valóságból asztraháltuk, a tényleges jelenségekkel vontuk ki (mintegy a zenei funkciók „kvintesszenciáját”), le-